

הלשון מבטאת את הזהות הלאומית ואילו הכתב מבטא את ההנהגה האלוהית

756 ואולי יקשה לך טעם הדבר, שיהיה שינוי לכתב (מעברי לאשורי), ולמה לא יהיה להם הכתב כאשר היה להם כבר?

כי דבר זה אין קשיא, מאחר כי שם 'עברים' (היה) עליהם קודם (=תחילה), כדכתיב (שמות ז, טז): "ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שִׁלַּחְנִי אֵלַיךָ"⁷⁵⁷, וכן הרבה. ולכך הכתב (דווקא השתנה, מפני) שהוא התחילה. כי קודם הוא הכתב ללשון, שמתחילה (קיימת) האות, ואחר כך מתחבר ממנו הלשון⁷⁵⁸. וראיה לזה, כי תמצא אות בלא לשון. ולכך כאשר לא היו ישראל במקום שהיו בהתחלתם (כיוון שגלו), נשתנה הכתב שהוא ההתחלה (=כתב עברי). אבל הלשון היה לשון הקודש, כפי מה שראוי לישראל להיות להם לשון מיוחד, במה שהם אומה מיוחדת בקדושה, לכך היה להם לשון הקודש. רק הכתב, שהוא התחלה, היה להם כאשר היו ישראל במקום שהיו בתחילה. אבל כאשר הוגלו לאשור, לא היה להם התחלתם, לכך נשתנה להם הכתב, המורה על ההתחלה⁷⁵⁹.

הערות - ילמוד ענוים דרכו

756 אחרי שביאר המהר"ל שהשינויים בכתב היו מסודרים מראש, עתה הוא בא לבאר מדוע סודר שיהיה שינוי זה. בתחילה יסביר המהר"ל את דברי מר עוקבא: "בתחילה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש, וחזר וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמית. ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש". דברי מר עוקבא מלמדים על המבנה הכללי: מה עניין הכתב ומה עניין הלשון. אחר כך שלוש הדעות בתנאים נותנות זוויות ראייה שונות: רבי יוסי - כפי מה שקרה במציאות בפועל; רבי - במבט פנימי יותר על מקור התושב"ע; ורבי שמעון בן אלעזר - במבט עליון יותר על שורש כנסת ישראל למעלה.

757 ועוד לפני כן אברהם נקרא "אברם העברי", וכן יוסף: "הביא לנו נער עברי", "ושם איתנו נער עברי". ואפילו הארץ נקראה כך: "כי גונוב גונבתי מארץ העברים".

758 לכאורה דבריו צ"ע, שהרי הלשונות הסכמיים ותחילה יש הסכמה איך לקרוא לכל דבר, ואז ממציאים גם כתב שמבטא את זה. ואם כוונתו שלפני הלשון ישנם העיצורים שמאפשרים את הדיבור, הרי כאן לא מדובר על העיצורים אלא על האותיות - הגופן? אמנם נראה כוונתו שהאותיות קדמו ללשון מפני שהאותיות הן הבסיס לבריאה. וז"ל בנצח ישראל פרק יג: "האותיות הם התחלת התיבות ולפיכך הם התחלת העולם ובהם נברא העולם".

759 ביאור דבריו: הלשון מבטאת את הזהות של האומה, וזהות האומה היא לשון העברית שהיא לשון הקודש, וזהות זו אינה משתנה (אם כי יכולה להתכנסת ולהסתתר מעט בימי הגלות בעת שיש התבוללות כפי שהיה בעלייה בבית שני, עד שהסירו את הגויות מהם). לעומת זאת הכתב מבטא את ההנהגה האלוהית שהאומה מונהגת בה והשפע ששופע עליה מלמעלה, וכזה יש שינוי בהתאם לגלות ולגאולה ובהתאם למדרגת האומה. וזהו שאמרו בשבת נה, א שתמה זכות אבות, כי עניין זכות האבות הוא עד כמה האומה קשורה לדרכי האבות ובכך זוכה לקרבת ה'.

מסלול 1: יום ב לפרשת משפטים

מסלול 2: יום ד לפרשת יתרו

גלות אשור ועליית עזרא את האומה דרגה בהופעת התורה בהם

ועוד כי הכתב (שהוא אלוהי) הוא יותר עליון מן הלשון שהוא לאדם⁷⁶⁰. ולכך מתחילה לא הגיעו אל המדרגה להיות להם כתב אשורי, שנקרא כך שהוא מאושר באותיות. ולבסוף הגיעו אל זה על ידי עזרא, שהיה ראוי שתנתן התורה על ידו, רק שהקדימו משה וניתנה התורה על ידו, כדבסמוך. ועל ידו (=עזרא) הגיעו ישראל למדרגת הכתב⁷⁶¹. והוא דבר מופלג עמוק איך הגיעו ישראל למעלה העליונה הזאת, שהיה להם הכתב המאושר על ידי עזרא.

ומכל מקום⁷⁶² היה הלשון שלהם ארמי, במה שהיו ישראל בתוכם (1) מדברים עמהם. וכאשר עלו מתוכם, היה להם הכתב שהוא ראוי להם (כפי מדרגתם הנעלה עתה) - שהוא כתב אשורי, ולשון הקודש (כפי זהות האומה הקדושה).

הרי הדברים מבוארים מאוד מאוד שהכל הוא כסדר לגמרי בלי שינוי⁷⁶³, וראויים) להיות. והדברים האלו עמוקים מאוד מה שהיה השינוי הזה על ידי עזרא.

ואולי תשאל, למה ספרים נכתבים בכל לשון אליבא דרבנן, דפליגי עליה דרשב"ג

הערות - ילמד ענויים דרכו

760 הלשון תכליתה להעביר מסר מאדם לחברו. לעומת זאת הכתב של התורה הוא אלוהי, כאמור: "והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות".

761 בתחילה אמר שהכתב השתנה מעברי לאשורי "כאשר הוגלו לאשור", ומשמע לכאורה שהשינוי הוא ירידה להם ממדרגתם הראשונית שנקראו עברים. ועתה אומר המהר"ל שהשינוי הוא עליית דרגה. אולם אין הדברים סותרים. הירידה לגלות בעקבות החטאים של בית ראשון העלתה את דרגת הופעת התורה באומה. שלעולם הגלות היא "כור ברזל" שמזכך ומכיין את האומה לקבלת דרגה עליונה יותר. ובאמת בתחילה ניתנה להם התורה בכתב עברי, והוא כתב שלא ניתן לדרוש ממנו תילי תילים של הלכות, ואילו זיכרון האומה בגלות העלה אותה למדרגה של התפתחות התורה שבעל פה ודרישת הפסוקים, כפי שהיה בבית שני. ועל כן זכו לכתב האשורי התואם מדרגה זו. ובאמת אצל אבות האומה היתה התורה כתובה על לוח ליבם, כמאמר חז"ל על אברהם ששתי כליותיו מלמדות אותו תורה. והיינו שקרבת ה' הביאה אותם לידיעת רצונו בלא ציווי כלל. וגם דורות הבית הראשון שהיתה השכינה, היו מבינים מצוות התורה ללא צורך בדרישה ופירוט. אך עם ירידת השכינה בבית שני, הוצרכו ישראל לפרט את המצוות יותר, וממילא עלתה התורה למקום גבוה יותר של דרישת הפסוקים, שזהו הבית השני. הרי לנו שמצד הקשר עם ה' היתה ירידה ואילו מצד הופעת התורה היתה עלייה. ונעיין בחידושי אגדות לסנהדרין כא, ב שביאר שנתנית התורה בימי משה היתה "בדיבור", ולכן ניתנה בדבר שהלשון הגבוהה היא לשון הקודש, אבל בימי עזרא ניתנה להם בכתב - עזרא הסופר, שהיו קוראים בתורה ולומדים, ועל כן ניתנה להם בכתב הגבוה ביותר.]

762 כלומר אף שהלשון אינה משתנה, כיוון שהיו בין ארמים - דיברו לשון ארמית, עד שעלו מתוכם וחזרו לזהותם - לשון הקודש.

763 כפי שרמזו בתורה: "וכתב לו את משנה התורה הזאת - כתב העשוי להשתנות". כל התהליך הזה מסודר כבר מתחילה. ואילו לא היו נעשים השינויים הללו - זה היה השינוי!

בפרק קמא דמגילה (ח,ב), ואילו בכתב הכל מודים שצריך אשורית, ואם לא כתב בכתב אשורית - פסול?⁷⁶⁴

זה לא קשה, כי התורה היא תורה שבכתב, ולפיכך צריך שיהיה הכתב כמו שראוי, דהיינו כתב אשורי⁷⁶⁵. אבל הלשון, שאינו תולה במה שהוא תורה שבכתב, לכך כל הלשונות כשרים לזה על דעת חכמים, ודי בזה.

דברי רבי יוסי - תיאור מה קרה בפועל במציאות

ותני רבי יוסי: "ראוי היה עזרא" וכו'. פירוש, שהיה מוכן לזה מצד עצמו שתנתן התורה על ידו. רק שכבר יצא הדבר לפועל על ידי משה. ומפני שההכנה היתה לעזרא לקבל התורה - להיות מתעלה מן החומרי ומתדבק במעלה העליונה השכלית (=האלוהית) - לכך כשם שכתוב (שמות יט,ג): "וּמִשָּׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים" - העליה הזאת מן החומרי להתדבק בשכלי, כן כתוב בעזרא (עזרא ז,ו): "הוּא עֲזָרָא עָלָה מִבְּבֶל". פירוש⁷⁶⁶, כי היה לו עליה מבבל, כי כל חוצה לארץ מיוחס לחומרי, וארץ ישראל מיוחס אל השכלי (=אלוהי)⁷⁶⁷, וכמו שאמרו ז"ל (קידושין מט,ב): "עשרה קבין של חוכמה ירדו לעולם, תשעה נטלה ארץ ישראל ואחד כל העולם"⁷⁶⁸. ולכך היה עזרא מתנועע אל מקומו הראוי לו - שהוא ארץ ישראל - (מקום שהוא) מיוחד לחכמה ולתורה, כמו שהיה מיוחד הר סיני שיקבל משה שם חכמת התורה⁷⁶⁹. וראוי (היה) שתהיה ביאה שנייה שעלו מבבל, כמו ביאה ראשונה שעלו ממצרים

הערות - ילמד ענויים דרכו

- 764 כן נראית שיטת המהר"ל שבכתב אינו מותר אלא אשורית. והיא כדברי רבא במגילה ט,א. אולם הגמרא שם דוחה את רבא, וכן כתב הריטב"א שם שלחכמים מותר בכל כתב ובכל לשון.
- 765 בניגוד לתורה שבעל פה שהתוכן חשוב, בתורה שבכתב העיקר אינו מה שכתוב אלא איך הוא כתוב. הגופן של האותיות הוא העיקר, שהוא מורה על מדרגת התורה הניתנת. התוכן - זה כבר תורה שבעל פה.
- 766 הוצרך לפרש כך מפני שלכאורה אין יחס בין שתי העליות. משה עושה עליית נשמה לעולם העליון, ואילו עזרא עולה מבבל לארץ ישראל.
- 767 ז"ל בחידושי אגרות לקידושין ט,א: "ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות, וזה כי ארץ ישראל קדושה מכל הארצות... ודבר שהוא קדוש - עליון הוא והחומרי הוא השפל... ומפני זה יאמר כארץ הולך אל ארץ ישראל שהוא 'עולה' ועיין גם בהקדמה לדרך חיים בביאור מאמר חז"ל שארץ ישראל ניתנה לישראל על ידי יסורים.
- 768 משה עלה להר סיני - הר האלוהים, ועלה לעולם העליון, כי התורה שהוריד היתה בכתב עברי ותואמת את ההנהגה שיש שכינה וניסים והתורה אינה צריכה ביאור. וזה תואם גם את הלחם שהאכיל את ישראל במדבר, שהוא המתנה שניתנה לישראל בזכות משה - לחם מן השמים. לעומתו, עזרא עולה לארץ ישראל, שבה כוח התגלות תורה שבעל פה, שרמוזה בלחם מן הארץ.
- 769 עיין בהרחבה בדרך חיים א,א.

(ברכות ד,א)⁷⁷⁰. כי הדברים האלו מתדמים ומתיחסים, שהעלה אותם הקדוש ברוך הוא מתוך האומות - לרשות עצמם (ויש בזה גאולה כמו הגאולה הראשונה). ולפיכך, כמו שהיה להם משה בביאה ראשונה, ואותו שהעלה אותם ממצרים (גם) נתן השם יתברך על ידו התורה, והעלה אותם גם כן אל מדרגה השכלית, דבר זה ראוי לעזרא גם כן⁷⁷¹. וזהו שדרשו: אצל משה כתיב: "ומשה עלה אל האלהים", ובעזרא כתיב "הוא עזרא עלה מבבל". מה התם (עלה כדי לתת) תורה - שהעלם עד המעלה השכלית (כך הכא בעלייה השנייה עלה עזרא להעלותם למעלה השכלית). וכן מה שכתוב "הוא עזרא עלה מבבל" - רוצה לומר העלה אותם מפחיתות החומרי, עד שהיו מתדבקים במעלה השכלית. ופירוש זה נכון מאוד, רמזו אותו חכמים בחכמתם.

ומכל מקום: 'אף על גב שלא ניתנה תורה על ידו, נשתנה על ידו הכתב'. ופירוש זה כמו שאמרנו (ד"ה ואולי יקשה), כי ראוי היה בימי משה שיהיה להם כתב עברי, כי התחלת ישראל - עבריים, לכך אין ראוי שיהיה הכתב (בתחילה אלא) רק עברי. וכאשר הוגלו לאשור - הוסר הכתב העברי שהיה להם מפני שהתחלתם עבריים, והרי הגיע שינוי להם. ולכך נשתנה הכתב על ידי עזרא. או בשביל שלא הגיעו למעלת הכתב של אשורי עד שבא עזרא, כמו שפרשנו למעלה (ד"ה ועוד כי)⁷⁷².

שאלות מנחות:

- ◆ לשיטת מר עוקבא, שינוי הכתב מעברי לאשורי ביטא ירידה או עלייה?
- ◆ מדוע בסוף הלשון לא השתנתה מלשון הקודש לארמית? מה ההבדל בין הכתב ללשון?
- ◆ מדוע הגאולה ונתינת התורה קשורות זו בזו?

הערת - ילמד ענוים דרכו

770 ברכות ד,א: "כדתניא: 'עד יעבור עמך ה', עד יעבור עם זו קניית; עד יעבור עמך ה' - זו ביאה ראשונה (=כניסת יהושע לארץ שבה נקרע הירדן), עד יעבור עם זו קניית - זו ביאה שנייה; מכאן אמרו חכמים: ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא". והוא החטא שרוב ישראל לא עלו עם עזרא. וקריעת הירדן מסמלת את פתיחת השערים של הארץ לכבוד האומה, אולם רוב העם לא הגיע. על כן גם עליית הדרגה הזאת נעשתה בקשיים רבים, במאבק עם הצדוקים והבייתוסים והקראים. כי כפי מה שלא השתתפה האומה בעלייה, כך גם היו שלא השתתפו בהופעת תושב"ע וכפרו בה.

771 היציאה מגלות לגאולה מעלה את האומה לקומה חדשה ומאפשרת גם את השינוי בקבלת התורה. ולכן כל גואל מוסיף קומה בהתגלות התורה, יחד עם הגאולה.

772 אלו הם שני צדדים של אותה מטבע: היתה ירידה בגלות עד שהוסר מהם שם עברי, ועל כן העלה אותם עזרא למעלת הכתב האשורי. כמו שביארנו לעיל.